

Geometrická analýza půdorysu poutního kostela ve Křtinách | červenec 2010

Autor následujícího textu je nejen autorem výtvarného řešení výstavy Křtiny, Santiniho perla Moravy, která je na brněnském Petrově k vidění až do 19. září 2010, ale také jedinečným způsobem přispěl k hledání symbolického a spirituálního významu geometrické kompozice této barokní architektury. (red)

Objemově prostorová struktura křtinského poutního souboru je založena na Santiniho velkoryse zamýšlené koncepci o třech částech – Chrámu Jména Panny Marie a dvojitých podkrovích ambitů s dvěma kaplemi sv. Josefa a sv. Anny.

K severojižní ose zrcadlové symetrie, rovnoběžné se vstupním průčelím chrámu, je vázána třiosá zrcadlová vícestranná symetrie výrazná. Hlavní osa prochází vstupním průčelím chrámu jako hloubková kompozice dominanty sakrálního prostoru, dvě vedlejší osy procházejí středem vnějších prostor ambitů. Místa pravouhlých křížení os jsou centry trojice středobodových kongruencí čtvrtého řádu. Od těchto křížení os zrcadlové symetrie se odvíjí geometrická struktura kompoziční sítě. Celek měla korunovat oboustranná symetrie obou kaplí. Celý komplex byl realizován po etapách, k výstavbě severní části nikdy nedošlo. Tím byla narušena rovnovážnost, jistota a monumentalita barokního celku.

Geometrická struktura kompoziční sítě je založena na základní kružnici opsané šestiúhelníku. V kompoziční síti chrámu je z ní odvozen vztah k osmiúhelníku a pětiúhelníku. Všechny obrazce mají stejnou délku strany, která je rovna poloměru této základní kružnice (viz obrázek – poloměr = rozměr A). Tato úsečka se stává základním rozměrovým etalonem sítě.

Rotací šestiúhelníka vzniká možnost z hexagonality sítě přejít do pravouhlé sítě jak u pětiúhelníkových apsid chrámu, tak u uspořádání ambitu. Pětiúhelník kaple sv. Anny je zrcadlovým obrazem pětiúhelníka jižní apsidy chrámu.

Středem křivosti podkroví ambitu tvoří průsečíky základních kružnic. I konkávní prořezání nároží kaple je založeno na modulaci základní kružnice, jak je vidět z obrázku. Celá síť je tvarově průzračná a čistá a svědčí o mimořádné invenci a autorově dokonalé znalosti geometrie. Sestrojit pětiúhelník na základě délky jeho strany znamená operaci se zlatým řezem. Strana pětiúhelníka k vzdálenosti protějších vrcholů je v proporcii zlatého řezu. Dovolují si tvrdit, že celá modulová kompozice je „ódou na pěti- a šestiúhelník“.

Jak tvrdí pan Ladislav Moučka na základě zpracování řady analýz Santiniho staveb, byl to Santiniho celoživotní zápas, smířit tyto dva obrazce.

V historii měla geometrická struktura výtvarného díla vždy smysl především v přeneseném použití výrazové výpovědi. Výpovědi, jejíž smysl nám historie většinou utajila a jejíž souvislosti s ikonografickou a teologickou symbolikou se velmi obtížně odhalují. Dále pak měla geometrie význam určujícího zákona s přímým vlivem na technický a technologický zrod díla, např. způsob vytyčování a jeho rozměrovou proporcionalitu. Obě tyto oblasti jsou pro Santiniho tvorbu nekonečně rozsáhlou inspirací živých hodnot a výtvarných východisek. Galileo Galilei ve své době ještě považuje geometrii za abecedu ke čtení přírodní reality. Abecedu, která má pouze jiná písmena: „trojúhelníky, čtverce, kruhy, koule, kužely a jehlany“. Zatímco již v antickém Egyptě a Řecku hrála geometrie významnou roli při filozofickém výkladu struktury světa. Pět pravidelných těles symbolizujících živly bylo podle filozofa Platona první důslednou matematizací světa. Astronom Johannes Kepler přisoudil geometrii pěti Platonových pravidelných těles vztahovou strukturu planet sluneční soustavy. Během historického vývoje se stává geometrie prostředkem uměleckého konstruování nového světa.

Studium Santiniho bohaté invence prokazuje plnou dějinnou souvislost minulosti s přítomností, jak o tom svědčí magické myšlení mnohem později tvořícího malíře Paula Kleea. Říká: „Důležitější namísto hotového obrazu přírody je jediný obraz vystihující podstatu. Genezi. Jestliže mé obrazy často vypadají primitivně, pak je třeba chápat tuto primitivitu jako schopnost disciplinovaně redukovat na nejpodstatnější. Je to pouze úspěšnost, nejvyšší znalost profese, tedy protiklad skutečného primitivismu.“

Doc. Ing. Arch. Jaroslav Drápal, CSc., Fakulta architektury VUT v Brně
Foto ing. Tomáš Rechlík